

Nöd och nåd i aktuell svensk predikan

CLARA NYSTRAND

Predikan får inte enbart handla om vad vi människor bör göra, menar Nadia Bolz Weber, luthersk präst i USA och författare till bland annat *Accidental Saints. Finding God in all the Wrong People*. För att predikan ska förmedla evangelium, goda nyheter, måste den enligt henne handla om en källa utanför människan. Den måste handla om Gud. Enbart då kan predikan transformera oss.¹ Det kan låta som en självklarhet, men frågan är om det ser ut så i praktiken. Handlar predikan alltid om Gud?

I den här artikeln har jag för avsikt att med hjälp av en fallstudie undersöka vad präster i Svenska kyrkan säger om Gud i sina predikningar, med utgångspunkt i begreppen nöd och nåd, som jag snart återkommer till. Materialet för denna fallstudie består av 19 insamlade predikomanuskript från 2 olika söndagar. Därtill finns också en enkät som predikanterna fick möjligheten att ifylla i samband med insamlandet av predikomanuskripten. Avsikten med enkäten var att kunna undersöka eventuella samband mellan olika analysresultat och till exempel predikantens teologiska hemvist.²

Nöd och nåd

En viktig grund för analysen av materialet har varit begreppen *nöd* och *nåd* (trouble and grace), som jag hämtat från Paul Scott Wilson, kanadensisk professor i homiletik. Dessa begrepp har i sin tur sitt

---

¹ Bowler 2015.

² Denna artikel är en utveckling av min masteruppsats Nystrand 2017.

ursprung i Martin Luthers termer lag och evangelium, men har avsiktligt gjorts en aning kantigare för att bättre fungera som analysinstrument. Martin Luther menade ju att vad som var lag respektive evangelium för en viss person vid ett visst tillfälle bestämdes av både kontexten, personen och Guds övergripande frälsningsplan, vilket gör begreppen svår användbara vid en analys av predikomanuskript.³ Termerna nöd och nåd har däremot definierats på ett sätt som gör att det utifrån enbart texten kan avgöras vad som är vad. Det svenska ordet *nöd* har jag lånat från Bernice Sundkvist som använder termen i sin bok *Evangelium och existens* för att beteckna evangeliets motpol och människans belägenhet.⁴ Begreppet nöd betecknar hos Wilson, liksom i min analys, det som i predikan sägs om alla svårigheter som människan och mänskligheten står i, både i relation till Gud, till andra och till sig själv. Nöd är också de delar av predikan då bördan läggs på människan. Begreppet nåd betecknar istället det som i predikan sägs om vad *Gud gör* (oavsett tempus) med undantag för när Guds handlande framställs som ett exempel att efterlikna eller när Guds handlande beskrivs som dömande eller straffande. Nåden blir då också de delar av predikan då bördan läggs på Gud. Både nöd och nåd kan handla om vår tid idag, om bibeltexten eller om traditionen. Därtill har predikomanuskripten för den här artikeln analyserats på nytt i ett sökande efter vad som sägs om Gud i relationella termer. Mer om detta nedan.

Att använda sig av begreppet *nåd* är alltid något av ett risktagande, då begreppet är föremål för stora teologiska reflektioner och vitt skilda definitioner. Jag vill därför särskilt förtydliga att jag inte är ute efter att diskutera olika teologiska förståelser av begreppet nåd. Jag är inte heller ute efter att bedöma på vilka sätt Gud *kan* handla och ingripa i historien. Mitt mål är enbart att ringa in vad som i *predikan sägs* om Guds handlande. Detta ligger väl i linje med hur många nutida amerikanska homileter använder termen *grace*.

Termerna nöd och nåd fick vara med och styra valet av de två sön-

---

³ Se till exempel *The Cambridge Companion to Martin Luther* 2003, s. 106.

⁴ Sundkvist 2003, s. 25.

dagar från vilka predikomanuskripten skulle samlas in. En söndag valdes utifrån bedömningen att denna skulle inbjuda till en förkunnelse med mycket nåd, nämligen den tredje söndagen efter trefaldighet, där temat är *Förlorad och återfunnen* och evangelietexten är Luk 15:8–10, som handlar om det förlorade myntet. Därtill valdes en söndag utifrån bedömningen att denna skulle inbjuda till att predika nöd, nämligen den sjätte söndagen efter trefaldighet, där temat är *Efterföljelse* och där evangelietexten är Matt 16:24–27, i vilken Jesus talar om att förneka sig själv, ta sitt kors och följa honom.

Alla predikningar i materialet är hållna i Lunds stift under trefaldighetstiden 2016, men predikanterna är prästvigda i olika stift och enligt den genomförda enkäten har de också olika teologisk hemvist.⁵ Samtliga predikomanuskript har anonymiserats och försetts med en bokstav. De som hör till söndagen med tema *Förlorad och återfunnen* har bokstäverna a–i skrivna i gemener medan de som hör till söndagen med tema *Efterföljelse* har bokstäverna J–S skrivna i versaler.

Paul Scott Wilson och Herman G. Stuempfle

Termerna nöd och nåd används alltså av Paul Scott Wilson. Wilson har i sin tur lånat idéer från Luther naturligtvis, men också från den amerikanska lutherska teologen och professorn i homiletik Herman G. Stuempfle. Dessa båda homileters litteratur, Wilsons och Stuempfles, har funnits med som ett teoretiskt ramverk vid analysen av materialet, vilket kommer att märkas i denna artikel. Därtill har Richard Lischer, amerikansk professor i praktisk teologi, också fått bidra till att belysa resultatet. I Lischers bok *A Theology of Preaching. The Dynamics of the Gospel* behandlar han flera av de teman som kommer fram i min analys av materialet och som berörs i artikeln.

---

⁵ Denna parameter behandlas mer utförligt i Nystrand 2017. Att klassificera någons teologiska hemvist är naturligtvis mycket komplicerat. Det för artikeln relevanta resultatet är att det funnits en spridning i hur predikanterna valt att definiera sin teologi samt att det inte funnits några uppvisade samband mellan uppgiven teologisk hemvist och förkunnandet av nöd och nåd.

Stuempflers viktigaste bidrag till detta arbete är att han i sin bok *Preaching Law and Gospel* från 1978 skiljer mellan olika sorters lag i förkunnelsen. Han ger två olika bilder för detta: lagen som en hammare som ska krossa idén om vår egen själv rättfärdighet samt lagen som en existensens spegel som främst har till uppgift att väcka medvetenhet om hur saker faktiskt är i världen. Dessa två olika sätt att förkunna lag ger sedan, menar Stuempfle, upphov till olika sätt att förkunna evangelium. Lagen i form av en hammare bör svaras med evangelium om förlåtelse och rättfärdiggörelse. Lagen i form av en existensens spegel kan motsvaras av olika former av evangelium. Om verkligheten till exempel beskrivs i termer av alienation bör evangeliet handla om försoning. Ångest bör svaras av visshet och förtvivlan av hopp, för att nämna några exempel.⁶

Wilsons bidrag, utöver termerna nöd och nåd (*trouble and grace*), är en gedigen genomgång av vad som underlättar respektive försvårar för nåden i en predikan att nå fram till lyssnaren.

Guds begränsade utrymme

Det främsta resultatet som framkom i analysen av mitt material är att Gud och Guds handlande får ett mycket begränsat utrymme i de insamlade predikomanuskripten. Merparten av predikan ägnas åt att beskriva människans och världens problem. Detta resultat är oberoende av predikanternas prästvigningssort och teologiska hemvist, såsom beskriven i enkäten. En stor skillnad syns dock mellan de två olika söndagarna. Där texten, i det här fallet liknelsen om det förlorade myntet, sätter Guds handlande i centrum, får detta också större utrymme i predikan. Det kan tyckas logiskt att det blir så, men vi bör också ha i åtanke alla de homileter och teologer som menar att det är predikantens uppgift att finna nåden i bibeltexten och att i predikan sätta ord på denna.⁷ Denna uppgift blir svårare, men inte

---

⁶ Stuempfle 1978, s. 20–35, 50–57.

⁷ Exempel på detta är Luther, som enligt Bengt Hägglund alltid tolkar bibeln med Kristus i centrum och som menar att även texter som inte specifikt handlar om Kristus och uppståndelsen ändå ska läsas i ljuset av dessa (Hägg-

omöjlig, när bibeltexten inte på ett uppenbart sätt handlar om vad Gud gör för människan och sin skapelse.

Tydligast är det alltså bland de manuskript som hör till söndagen med tema Efterföljelse att Guds utrymme i predikan är litet. Bland dessa totalt tio manuskript är det fem stycken som har tre meningar eller färre som kan definieras som nåd, det vill säga som handlar om vad Gud gör. Enbart två av manuskripten för denna söndag innehåller så mycket som en femtedel nåd eller mer. För de manuskript som hör till söndagen med tema Förlorad och återfunnen är det mer nåd. Här är det sex av nio manuskript som innehåller en femtedel nåd eller mer. Hela detta resultat kan dock jämföras med Paul Scott Wilsons riktmärke för en predikan: att hälften av den ska bestå av nåd. Inget av predikomanuskripten motsvarar detta ideal.⁸

Kvantitet är inte allt. Mängden nåd i en predikan säger inte allt. Olika betoning och placering av olika delar i en predikan kan ge dem olika tyngd, oberoende av hur stort utrymme dessa delar ges. Men jag vill påstå att det utrymme som nöd respektive nåd tar kan säga oss något om hur dessa olika delar förkunnas.

Den största delen av mitt analysarbete har fokuserat på att undersöka *hur* nåden, det vill säga Guds handlande, beskrivs i predikan. Här har det varit till stor hjälp att utgå ifrån termerna nöd och nåd, då det har öppnat upp för att kontrastera hur nåd respektive nöd framställs. Denna kontrastering har tydliggjort ett antal skillnader som på olika sätt visar att nåden inte bara får mindre utrymme utan

---

lund 2002, s. 40). Ett annat exempel är en av våra främsta svenska homileter Martin Lönnebo, som skriver att predikantens uppgift är att finna evangeliet i en text och att inkarnera detta i de förhållanden som församlingen lever i (Lönnebo 1977, s. 54). Ett mer modernt exempel är Richard Lischer som menar att alltför många predikanter skriver *om* bibeltexten istället för att beskriva vad Gud gör i texten (Lischer 2001, s. 46).

⁸ Detta ideal kan dock också problematiseras, särskilt som Wilson själv undersökt predikningar i en samling kallad *Best sermons 7* och funnit att de predikningar som kvalat in i denna samling inte alls innehåller så stora mängder nåd som Wilson finner önskvärt. Är det då fel på predikningarna eller på det formulerade idealet? Att utröna hur en predikan bör vara ligger dock utanför ramen för denna artikel. Wilsons teori (och ideal) används här enbart för att belysa (och kontrastera) ett resultat.

också sämre möjligheter att höras av lyssnarna. Jag kommer nu att utveckla hur detta kan komma till uttryck.

Nöd och nåd blandas

Wilson skriver i sin bok *The Four Pages of the Sermon* att det vanligaste misstaget predikanter gör, när de vill förkunna nåd, är att hoppa för snabbt fram och tillbaka mellan nöd och nåd. Han beskriver att det som typiskt sker, är att precis när fokus skiftat till att handla om Gud och vad Gud gör, skiftar det snabbt tillbaka till vad människan behöver göra. Detta är problematiskt, menar Wilson, eftersom varken nåd eller nöd då kommer till sin fulla rätt.⁹ Exempelen på detta är många i det undersökta materialet. Ett citat som kan illustrera det är följande:

Jag tänker på den den dagen vi upplever vilsenheten, den dagen vi känner oss förlorade, den dagen vi drabbas av fullständig ånger. Då behöver den röda mattan vara utrullad och kyrkan behöver på det tydligaste sätt gestalta förvissningen, att nästan alltid är värdig och älskad att på nytt omslutas av Guds hägn.¹⁰

Inledningsvis tycks detta citat handla om hur också åhörarna kan känna sig förlorade och att de då ska veta att de är älskade av Gud. Men citatet handlar också om att kyrkan är den som ska gestalta denna förvissning. Beroende på hur lyssnaren förstår och relaterar till begreppet ”kyrka” kan detta alltså upplevas som ett krav på lyssnaren att gestalta förvissningen om att nästan är älskad av Gud. Det som är nåd i detta avsnitt av predikan blandas således med det som är nöd, det som lägger bördan på människan.

Nu har jag redan etablerat att nöd och nåd inte är detsamma som Luthers begrepp lag och evangelium, men det kan ändå vara rele-

---

⁹ Wilson 1999, s. 163.

¹⁰ Predikomanuskript c.

vant att jämföra med hur Luther varnar för att blanda samman lag och evangelium. Konsekvensen av en sådan sammanblandning blir, enligt Luther, att evangelium försvinner ur bilden.¹¹

Svårigheten att sätta ord på nåden

Något som också framkommer i analysen av materialet är att nöden oftare än nåden kläs i konkreta bilder och exempel. Nöd, som upptar större delen av predikan och som oftast får inleda denna, beskrivs genom ett eller flera exempel, ofta hämtade i samtiden. Ibland används artiklar eller böcker för att illustrera nöden och andra gånger används exempel från den egna vardagen. Ibland är det bilder från bibelberättelsen som får beskriva nöden. Nåden däremot, som i en del predikomanuskript enbart består av ett fåtal meningar, beskrivs ofta på exempelvis följande sätt:

Men i Guds ögon är vi ändå oändligt värdefulla. Människovärdet är oskattbart. Och Gud vill inte förlora någon enda av oss och gör allt han kan för att hitta oss igen.¹²

Detta är ett citat från ett av predikomanuskripten och dylika citat finns att finna i flera av de andra. I 15 av de 19 insamlade manuskripten består nåden huvudsakligen av dylika formuleringar. Kontrasten mot hur nöden beskrivs är stor. Nöden både analyseras, kläs i nya bilder och ges exempel. Nåden beskrivs i vad jag skulle vilja kalla för slitna och tämligen abstrakta formuleringar.

Richard Lischer, amerikansk professor i praktisk teologi, menar sig ha sett en liknande tendens i sitt sammanhang. Han skriver att predikanter idag ägnar sig alltför mycket åt att analysera det moderna samhällets problem och människans belägenhet. Efter en utförlig analys av problemen, menar Lischer, säger predikanten några få ord om nåd. Han skriver:

---

¹¹ Grane 1994, s. 144.

¹² Predikomanuskript b.

To an over-refined analysis, the preacher may add, if there is enough time, a gospel cliché ("Jesus died for our sins") or a gospel so abbreviated, simplistic, or unreal that it leaves the problems unanswered. The result of this preaching is frustration.¹³

Undantagen finns. En predikant beskriver nåden genom att låna begreppet *inkurans* från företagsekonomin. Begreppet står för de tre procent av ens lagerhållning som kan räknas bort, då de består av oanvändbara varor. Predikanten använder begreppet för att tala om att för Gud kan ingen människa vara inkurant.¹⁴ En annan predikant beskriver nåden som att Jesus fått bilnycklarna till den bil människan färdas i på livets väg.¹⁵

Trots dessa båda och ytterligare två undantag är tendensen tydlig i materialet: nöden ges inte bara mer utrymme i predikan, den ges också mer omsorgsfulla bilder och beskrivningar.

Wilson konstaterar att när predikanter är måna om att nåden ska komma fram, men inte hittar någon bra bild att använda för detta, då blir det lockande att istället stapla nåd på nåd. Även detta finns det exempel på i materialet och tydligast blir det i de predikomanuskript som innehåller relativt mycket nåd. I fyra av de nio predikningar som utgår från texten om det förlorade myntet presenteras nåden närmast som en lång lista av saker Gud gör. I en predikan nämns till exempel att Gud gör allt för att hitta oss, att Gud gläder sig över den som vänder tillbaka, att Gud omsluter, tar emot, lovar att aldrig överge, att Gud älskar oss, att Gud vill att vi delar hans gemenskap, att Gud söker den som blivit borttappad samt att Gud gläder sig över varje enskild familjemedlem.¹⁶ Wilson menar att detta inte är ett effektivt sätt att nå fram till lyssnaren. Det blir svårt att fokusera på någon av idéerna om Gud när de blir för många. Istället, menar

---

13 Lischer 2001, s. 44.

14 Predikomanuskript h.

15 Predikomanuskript R.

16 Predikomanuskript b.

Wilson, bör predikanten välja ut en sak som Gud gör i texten, koppla ihop den med kunskap från den systematiska teologin och sedan peka på hur Gud gör liknande saker idag.¹⁷

När nåden inte möter nöden

För att ytterligare kunna beskriva komplexiteten i att förkunna nåd, har jag i min analys valt att skilja mellan två olika sorters nöd och nåd: vertikal och horisontell¹⁸. Den vertikala nöden och den vertikala nåden handlar om relationen människa–Gud, det kan till exempel handla om synd och förlåtelse. Detta kan jämföras med vad jag tidigare skrivit om Stuempfles hammare. Den horisontella nöden handlar istället om relationen människor emellan eller relationen mellan människa och skapelse. Här ryms alltifrån klimatfrågor till de konflikter som kan uppstå bland människor som jämför sig med och konkurrerar med varandra.¹⁹ Exempel på horisontell nåd skulle då kunna vara ett tal om hur Gud också med sin skapelses skönhet väcker förundran och ödmjukhet som ger oss kraft och lust att värna skapelsen (och därmed klimatet) eller till exempel att Gud ger oss en ny identitet i att vara först och främst Guds barn, vilket kan hjälpa oss att sluta jämföra oss med varandra.²⁰

I varje predikomanuskript finns flera olika stycken som beskriver nöd, ofta från både bibeltext och från vår tids verklighet. Jag valde att för varje predikomanuskript ringa in den nöd som var mest central för manuskriptet och sedan gjordes en bedömning av om detta var en vertikal eller horisontell nöd. Därefter gjorde jag likadant med nåden. Ibland fanns det mer än en sorts nöd och nåd som var centrala för predikomanuskriptet och då antecknades detta.

---

17 Jfr Wilson 1999, s. 203–204.

18 Så gör även Wilson (Wilson 1999, s. 120) och som sagt även Stuempfle (Stuempfle 1978, s. 48–54). Wilson använder dels termerna vertikal och horisontell och dels termerna transcendent och immanent när han skriver om detta.

19 Det sistnämnda exemplet är från predikomanuskript S.

20 Jfr Wilson 1999, s. 200.

Det som framkom av denna indelning var att i två tredjedelar av predikomanuskripten (13 av 19) svarade nåden inte alls eller bara delvis mot nöden. Det vill säga nöd och nåd rörde sig inte på samma plan. Låt mig ge ett exempel. I ett av predikomanuskripten handlar nöden främst om människans brist på ett antal saker: tid, kontroll, inre ro och mening. Detta bedöms vara horisontell nöd. Nåden, däremot, handlar om hur Gud söker oss människor för att möta oss med en öppen famn. Nåden är med andra ord vertikal då den handlar om relationen mellan Gud och människa. Nu kan det vara så att predikanten tänker sig, att när människan väl blivit hittad av Gud, då infinner sig också detta med inre ro och mening. Någon sådan tanke framgår dock inte uttryckligen av predikomanuskriptet och därmed uppstår situationen att nåden inte svarar mot nöden.

Poängen med denna uppdelning är inte att argumentera för att nåden ska suddas ut eller lösa upp nöden. Det är inte så att lösningar behöver serveras i predikan. Men det är, menar jag, fruktsamt om nöd och nåd handlar om samma saker och därmed rör sig i samma plan.

Uppdelningen visade också att nöden framförallt rörde sig på det horisontella planet medan nåden främst framställdes på det vertikala planet. Detta, menar jag, kan vara intressant att reflektera vidare över. Är det så att det är enklare att uttrycka vad Gud gör i relationen människa–Gud (till exempel förlåter, älskar, upprättar) än vad Gud gör för människan i hennes relation till andra människor och till skapelsen? Saknas det idag möjligen en teologisk reflektion över vad Gud gör på det horisontella planet?²¹

---

21 Detta berörs till exempel också av den amerikanska bibelforskaren och teologen Marcus J. Borg som i sin bok *Kristendomens hjärta* skriver att det i bibeln finns olika bilder för att beskriva Guds frälsning. Den bild som kommit att dominera kristendomen är den som handlar om att accepteras, förlåtas och renas. De bilder som Borg skulle vilja lyfta fram vid sidan av denna är bilden av frälsning som befrielse, exodus, samt bilden av hemkomsten från exil och utanförskap. Han vill med andra ord komplettera den vertikala nåden (Borg 2015, s. 204–206).

Jesus som lärare och förebild

I analysarbetet ägnades också uppmärksamhet åt hur Jesus framställs i predikomanuskripten. Jag förväntade mig att finna att Jesus framställs antingen som en förebild att efterleva eller som en gåva att ta emot. Det senare skulle enligt mina definitioner av nöd och nåd definieras som nåd, medan det förra skulle definieras som nöd. 11 av 19 predikomanuskript framställer vid minst ett tillfälle Jesus som en förebild. 6 av 19 manuskript beskriver Jesus vid något tillfälle som en gåva. Bara ett manuskript nämner inte Jesus alls. Att rollen som förebild är så vanligt förekommande i materialet bör naturligtvis ses i ljuset av att en av de valda söndagarna hade Efterföljelse som tema. Detta bör ha påverkat materialet i den riktningen.

Jesus främsta funktion i det insamlade materialet är dock inte någon av dessa två förväntade funktioner. Istället framställs Jesus ofta som en lärare, den som undervisar. Det framkommer av formuleringar som ”Jesus vill få oss att se...”²² eller ”I liknelsen berättar Jesus...”²³

I två manuskript framställs Jesus främst som en medvandrare.

Risken med att framställa Jesus främst som en förebild att leva upp till, är att predikan kan tendera att bli moraliserande. Richard Lischer, som har en förmåga att uttrycka sig slagfärdigt, skriver:

At least half the sermons I hear are moralistic. These sermons usually preach Jesus-our-example and think that by mentioning his good behavior they have preached the gospel.²⁴

Även Luther betonade på sin tid att Kristus bör predikas som något mer än en förebild. Bengt Hägglund skriver i *Arvet från reformationen* att Luther menade att Kristus predikad enbart som en förebild inte skiljer sig från helgonen. Enligt Luther ska evangelium alltid vara en berättelse om Kristus, men också alltid berättad för att väcka tro och

---

22 Predikomanuskript K.

23 Predikomanuskript b.

24 Lischer 2001, s. 45.

inte enbart i informerande syfte. Därmed ska Kristus främst predikas som en gåva och inte ett exempel.²⁵

Den uppmärksamme läsaren har troligen noterat att jag använt namnet ”Jesus” när jag refererat till de insamlade predikomanuskripten och namnet ”Kristus” när jag skrivit om Luther. Det är inte ett sammanträffande. I det insamlade materialet förekommer namnet Jesus 139 gånger, medan Kristus bara nämns 15 gånger. Hänger detta möjligen ihop med att det främst är Jesus, förebilden, som predikas och inte i samma utsträckning Kristus, frälsaren?

Allra mest används namnet ”Gud”, som används totalt 221 gånger i de 19 predikomanuskripten. Det är också tydligt att Gud oftare används i de delar av predikan som definierats som nåd, medan Jesus oftare nämns i de delar som definierats som nöd.

Antropocentrisk predikan

Efterhand som det blev tydligt i analysen att ett flertal predikomanuskript knappt säger något alls om vad Gud gör, väcktes nyfikenheten på vad de i så fall handlar om istället. En ny kategori infördes: antropocentriska predikomanuskript. Gemensamt för dessa är att de på olika sätt placerar människan i centrum. De antropocentriska predikningarna i materialet är totalt sju stycken, varav sex hör till söndagen med tema Efterföljelse. Dessa manuskript ställer till exempel frågor om hur vi människor vill leva, om vad som gör människan lycklig och om vad som ger en upplevelse av mening. En del av dessa manuskript lånar tankegodis från psykologins och terapins värld med exempelvis resonemang om Maslows behovspyramid.²⁶

Ett av de antropocentriska manuskripten fokuserar på en enskild människa (om än ett helgon) och dennes berättelse. Wilson menar att en berättelse om en enskild person bara blir nåd om predikanten också påtalar att Gud på något sätt verkar genom denna människa.

---

25 Hägglund 2002, s. 127–133.

26 Om detta skriver Ole Jacob Madsen i boken *The Therapeutic Turn* som handlar om hur terapikulturen kommit att integreras i västvärldens kultur och även i religionen.

Om personen däremot enbart framställs som en förebild att efterfölja faller det under definitionen nöd.

Detta är en central punkt för Wilson: att predikan alltid ska peka mot Gud. Han skriver att det är lätt hänt att låta predikan lägga fokus på människan, för vad människor gör är viktigt. Men, fortsätter Wilson, vad Gud gjort och gör, i Jesus och genom den Helige Ande, är större.²⁷

Gud i relationella termer: som kärleksfull förälder

Innan jag går vidare till att tolka och problematisera det jag funnit av nöd och nåd i predikomanuskripten vill jag lägga ett nytt raster över materialet. Vad Gud *gör* i predikan säger inte allt om vad predikan förmedlar om Gud. En annan potentiellt viktig aspekt att undersöka är hur Gud framställs i relationella termer. I vilken sorts relation står Gud till människan så som det kommer till uttryck i materialet? I detta moment har jag i analysen fokuserat på ord som beskriver en viss roll i en relation som till exempel ”far”, men också på ord som beskriver en relation som till exempel ”närhet” eller ”kärlek”.

Precis som på många andra punkter i analysen finns det på denna punkt en stor skillnad mellan manuskripten från de två olika söndagarna. Det är stor skillnad på vilken gudsbild som betonas. Av de nio manuskript som utgår från texten om det förlorade myntet är det sju manuskript som lyfter fram kärleken från Gud. Här återfinns formuleringar som till exempel ”[Gud] tar emot honom med kärlek”²⁸ och ”Vi är burna, att vi är älskade av Gud”²⁹.

I tre av dessa nio manuskript nämns också tilliten till Gud, Guds tillit till människan eller tilliten till själva kärleken. Andra relationella termer som framkommer i denna del av materialet är samhörighet, närhet, längtan, omsorg och engagemang. Gud är nära. Gud

---

²⁷ Wilson 1999, s. 40 och 257.

²⁸ Predikomanuskript b.

²⁹ Predikomanuskript i.

”gläder sig att få sluta dig och mig i sin famn”³⁰ och ”letar efter vägar in i våra tillstängda hjärtan”³¹.

Det är också tre av dessa nio manuskript som använder termer från familjen för att beskriva relationen människa–Gud. Gud benämns som en älskande far eller förälder. Det talas om människan som Guds barn och om kyrkan som Guds familj. Även om texten för denna söndag handlat om det förlorade myntet vågar jag påstå att gudsbilden är starkt präglad också av liknelsen om den förlorade sonen, där ju Gud framställs som en far som gläder sig åt sin återfunna son.

En annan relation: att gå före och att följa efter

Inte alldeles oväntat är det andra relationella termer som kommer fram i de predikomanuskript som hör till söndagen med tema Efterföljelse. Här ligger fokus på att Jesus är den som går före och att ”vi” är de som följer efter. Vilka som ingår i detta ”vi” är ofta oklart. Ibland framgår det att det handlar om just dem som är i kyrkan då predikan hålls. Relationen mellan Gud och ”oss” beskrivs till exempel på följande sätt: ”Före oss och efter oss går Jesus”³², ”Det är när vi istället följer Jesus, går i hans fotspår”³³ eller ”för vi alla här, alla ni här idag är kallade till att efterfölja Jesus, att efterfölja Gud”³⁴. I åtta av tio predikomanuskript beskrivs relationen Gud–människa primärt i termer av att följa efter. Här används också termer som till exempel kallad och uppdrag. Istället för Guds familj förekommer här Guds folk och Guds profeter.

Ordet ”närhet” förekommer också i denna del av materialet för att beskriva relationen till Gud, men överlag är det en mindre nära relation som framträder. Guds kärlek nämns i fyra av de tio manuskripten.

Det blir med andra ord tydligt att de relationella termer som Gud

---

30 Predikomanuskript i.

31 Predikomanuskript e.

32 Predikomanuskript J.

33 Predikomanuskript L.

34 Predikomanuskript M.

beskrivs med i predikan speglar den gudsbild som framkommer i söndagens text och tema. Bara på ett fåtal ställen kompletteras denna bild av exempelvis andra bibelord eller gudsbilder. Ett predikomanuskript lyfter fram Gud som hönsamma. Två manuskript återger hur Jesus tidigare i Matteusevangeliet säger att alla som är tyngda av bördor kan komma till honom.

En tanke med att undersöka vad som sägs om Gud i relationella termer i materialet var att se om de predikomanuskript som innehöll bara lite nåd istället gav uttryck för Gud på andra sätt. Resultatet visar snarare det motsatta. De manuskript som säger mycket om Guds handlande säger också mycket om Gud i relationella termer och den bild av Gud som kommer fram i dessa termer är en bild som är mer engagerad och nära. De manuskript som däremot säger ytterst lite om Guds handlande säger lika lite om Gud i relationella termer och det som ändå kommer fram ger en bild av en Gud på lite mer avstånd: nämligen Jesus som går före oss när vi följer efter.

När Gud uteblir

En bibeltext som beskriver en aktiv, engagerad och nära Gud ger oss predikomanuskript som skildrar Guds aktivitet, kärlek och närhet. Guds handlande och de relationella termer som beskriver Gud samspelar och förstärker varandra. Enligt vad jag ovan skrivit, om att nöd och nåd blandas samt om svårigheterna att sätta ord på nåden, skulle saker kunna göras annorlunda för att Guds handlande ännu tydligare skulle nå fram till lyssnarna. Men i stort betraktar jag detta resultat som relativt oproblematiskt.

En mer utmanande bibeltext, som inte enbart handlar om Guds engagemang för människan utan också om sådant som kan förstås som krav riktade mot människan, ger oss predikomanuskript med fokus på människan, ibland nästan helt utan tal om Gud, vare sig om Guds handlande eller om Gud i relationella termer. Detta är problematiskt och det är just detta jag nu vill belysa ytterligare. Vad händer när Gud uteblir helt eller delvis från predikan? Men innan jag försöker svara på den frågan kan det vara värt att stanna upp en

stund och fundera över vad det egentligen är vi ser i detta resultat, eller rättare: hur kan detta resultat tolkas?

Resultatet av en viss predikostruktur eller av sekularisering?

När Wilson själv försöker förstå det han ser i sin kontext, och som påminner om det resultat som denna studie har visat, pekar han på den tvådelade predikostrukturen som en tänkbar förklaring. Wilson menar att predikanter har fått lära sig att dela upp sin predikan i utläggning och tillämpning. Det gör, menar Wilson, att predikanter inte utmanas att söka evangeliet, nåden, i bibeltexten. Istället räcker det att konstatera vad texten handlar om och därefter söka efter motsvarande skeenden i den egna samtiden. Wilson argumenterar för att predikostrukturen påverkar teologin i predikan och att strukturen därför måste väljas på ett sådant sätt att predikanten utmanas att verkligen söka i bibeltexten efter det som är nåd.

Wilson har ytterligare en förklaringsmodell till att predikanter inte talar så mycket om Guds handlande. I denna säger Wilson att predikanter saknar erfarenhet av att identifiera Gud och Guds handlande i sina liv. Eller möjligen saknas inom kyrkan kulturen att leta efter Guds handlande i bibeln och i det egna livet.³⁵ Denna sistnämnda förklaringsmodell tangerar den som David Lose lyfter i sin *Preaching at the Crossroads*. David Lose är rektor vid det lutherska teologiska seminariet i Philadelphia och författare till ett flertal böcker i homiletik. För honom råder det inget tvivel om att predikan har påverkats av samhällets sekularisering, dvs. av kulturen att inte söka sina svar i den kristna berättelsen. Predikan har med andra ord sekulariserats. Precis som med ordet ”nåd” är också ordet ”sekularisering” föremål för mycket teologisk reflektion och det går definitivt att definiera denna term på många olika sätt. Vad Lose menar när han skriver om sekularisering är, att människor som lever idag är mer tränade på att söka sina svar inom natur-

---

³⁵ Wilson 1999, s. 77–78, 160.

vetenskapen än inom teologin. Han beskriver sekulariseringen med ett citat av Harvey Cox som en process i vilken ”människan vänder sin uppmärksamhet bort från världar bortom och mot den här världen och tiden”.³⁶ Det handlar alltså inte nödvändigtvis om att motsätta sig religiösa anspråk, utan om att dessas funktion att förse människor med en meningsfull berättelse har bytts ut mot andra berättelser. Perspektivet har förskjutits. Gud har inte längre huvudrollen i människors liv eller i reflektionen över livet. Detta får oss, menar Lose, att söka inåt efter självuppfyllelse istället för utåt efter hopp.

Att även predikan sekulariserats beror enligt Lose bland annat på att kyrkans svar på sekulariseringen alltför länge har varit att anpassa sitt budskap till en värld som saknar transcendens. Kyrkan har, menar Lose, reducerat sina anspråk till sådana som den sekulära världen kan acceptera.³⁷

Om sekulariseringen definieras på detta sätt, som ett skifte av fokus snarare än ett förnekande av kristna anspråk, då menar jag att detta också är synligt i det undersökta materialet. Det märks i de antropocentriska predikomanuskript i vilka Gud närmast har en biroll som kommer in mot slutet av predikan. Det märks också i de predikomanuskript som saknar tolkningar av livet och världen i termer av Gud eller Guds handlande.

Att hjälpa människor att känna igen Gud

Behöver det då vara ett problem att predikan i många fall helt eller delvis utelämnar Gud? Kan det inte ses som en anpassning till samtiden? I ett försök att svara på den frågan kommer jag nu att lyfta fram tre potentiella konsekvenser av ett sådant utelämnande.

Den första konsekvensen handlar om att en predikan som inte handlar om Gud inte hjälper människor att känna igen Gud i sin egen vardag. David Lose skriver om detta. Han menar att präster

---

³⁶ Cox 1967 s. 31; Lose 2013, s. 49–50.

³⁷ Lose 2013, s. 60–62.

behöver förbereda människor på att känna igen Gud i sina egna liv också när Gud inte är omgiven av färgat glas och orgelpipor. Predikan är naturligtvis inte hela nyckeln till detta, men den är en viktig del. Lose skriver att ingen annanstans än i predikan har präster så god möjlighet att möta människor och forma deras blick för Guds närvaro i, bland och genom de aktiviteter som utgör det dagliga livet.³⁸ Om detta inte görs, menar Lose vidare, blir tron och Gud irrelevanta. När sekulariseringen ifrågasätter trons roll för att kunna leva ett fullgott liv behöver predikan erbjuda kristendomen som en alternativ berättelse, som förmedlar ett hopp utöver det som mänskligheten själv kan presteras.³⁹

Lose menar också att predikan kan vara en hjälp för människor att överbrygga den upplevda klyftan mellan söndag och vardag genom att predikanten pekar på hur Gud kan upptäckas i den egna vardagen.

Flera homileter idag lyfter möjligheten att som predikant vittna om Gud i sin egen vardag och att låta församlingen spegla sina upplevelser i predikantens. Detta blir också ett sätt att hjälpa människor att känna igen Gud i den egna vardagen och att sätta Gud i fokus i predikan, förutsatt att det är Gud och inte vittnet som står i fokus för berättelsen.⁴⁰

En lagisk predikan

Den andra potentiella konsekvensen av en predikan som låter Gud stanna i marginalen är att själva förkunnelsen blir lagisk. På den här punkten är Wilson och Lose överens. Båda två menar att det kristna budskapet är ett budskap om hopp och att en predikan som inte förkunnar Guds roll i världen lämnar människan utan hopp. Hoppet finns i Guds handlande och får aldrig vila på människor och

---

³⁸ Lose 2013, s. 73.

³⁹ Lose 2013, s. 53–60.

⁴⁰ Om detta skriver bland andra Carina Sundberg och Anna Carter Florence.

människors prestationer eller människors förmåga att förändras.⁴¹ Nadia Bolz Weber uttrycker detta på följande sätt:

If I leave church with another to-do list, that's literally the last thing I need. But what I do need is some good news from a source that's external to me. It can't be that I should be trying hard – that's more bad news. So the good news has to be something about God. It has to be.⁴²

Det är, såvitt jag förstår, detta Luther menar när han skriver om att evangeliet rent ska förkunnas. Ett fokus på människans gärningar, menar Luther, riskerar att ställa sig i vägen för evangelium.⁴³ Det betyder inte att det är dåligt att predika nöd eller lag, Gud möter oss också där, men om inte även nåd förkunnas läggs en alltför stor börda på människan och då blir resultatet att hoppet uteblir.

Vad är då en predikan?

Den tredje konsekvensen av en sekularisering av predikan är att predikans uppgift och väsen skulle behöva omdefinieras. En ny teologi runt predikan skulle behöva formuleras. Låt oss betrakta frågan om predikan i ett bredare perspektiv. Homiletiken har till uppgift att svara på frågor om predikans *väsen*, om *vad* som bör predikas och om *hur* detta ska predikas. Alla dessa tre aspekter av predikan hör samman och bilden av en av aspekterna påverkar bilden av de övriga. Sättet att förstå predikans väsen och uppgift har skiftat genom kyrkans historia, men i de flesta synsätt är predikan mer än ett vanligt tal. Predikan kan till exempel betraktas och förstås som undervisning, som relation till Gud, som ett möte med Gud eller som evangelium.⁴⁴ En förskjutning av innehållet i predikan väcker

---

41 Lose 2013, s. 53–55; Wilson 1999, s. 79 och 120.

42 Bowler 2015.

43 Grane 1994, s. 144.

44 Om detta skriver Wilson i sin *The Practice of Preaching* från 2007.

frågor till alla dessa olika sätt att förstå predikan. Vad är det till exempel som undervisas i en predikan där människan står i centrum? Kan predikan erbjuda ett gudsmöte om den inte talar om Gud? Hur påverkar en sekulariserad predikan gudsrelationen? Dessa frågor, och säkert flera andra, skulle behöva lyftas.

I korthet

Sammanfattningsvis har jag i denna artikel velat lyfta några viktiga utmaningar för aktuell svensk predikan. Genom att använda begreppen nöd och nåd för att analysera predikomanuskript i en fallstudie genomförd i Lunds stift har jag visat att Gud och Guds handlande inte får så stort utrymme i predikan. Jag har också visat att talet om Guds handlande blandas med tal om krav på människan på ett sådant sätt att nåden ofta blir svår att urskilja. Jag har lyft fram att nåden inte ges lika kreativ gestaltning som nöden samt att nåden ofta rör sig på ett annat plan än nöden och därmed inte möter denna på ett tillfredsställande sätt. Allt detta gäller särskilt när bibeltexten inte på ett uppenbart sätt berättar om Guds handlande. Jag har också lyft fram att Jesus främst framställs som en lärare eller förebild i materialet och betydligt mer sällan som en gåva.

Vidare har jag argumenterat för att det sammantagna resultatet av studien kan tolkas i termer av sekularisering och lyft fram att ett utelämnande av Gud från predikans centrum potentiellt för med sig tre viktiga konsekvenser: att predikan inte hjälper människor att känna igen Gud, att predikan blir lagisk samt att predikans själva uppgift och väsen skulle behöva omdefinieras.

En liten studie med stora frågor

Nu är detta en begränsad fallstudie och det vore oförnuftigt att dra alltför stora slutsatser utifrån den. Men det vore också oförnuftigt att inte alls fundera vidare över de frågor som denna begränsade studie trots allt väcker: Är det så att predikningar idag anpassas till en sekulär kultur? Och vad riskerar vi då att förlora? Är det möjligt

att odla en kultur där vi talar mer om vad Gud gör och betyder för oss? Och dessutom väcks två kanske ännu större och viktigare frågor som jag hittills bara har snuddat vid: Vilken är vår teologi om vad Gud gör i våra liv, i vår vardag och i världen i stort? Vad vågar vi påstå om Gud?⁴⁵

Summary

Clara Nystrand, M.Th.

Centre for Theology and Religious Studies, Lund University, Sweden

clara.nystrand@svenskakyrkan.se

Trouble and Grace in Current Swedish Preaching

In a case study made in the diocese of Lund in the Church of Sweden in 2016 I have investigated what preachers say about God in their sermons. 19 manuscripts from sermons held on two different Sundays have been collected. These manuscripts have been analyzed using a scheme developed from Paul Scott Wilson's concepts of *trouble* and *grace*. These terms are in turn based on Luther's concepts of Law and Gospel. Trouble is everything that describes any kind of trouble that an individual or the whole of humanity is in. It can be in relation to God, the creation or other human beings. Trouble is also the parts of the sermon where the focus is on the human responsibility to act. Grace, on the other hand, describes God's actions in the Bible and in our lives. In addition to looking for trouble and grace in the sermon manuscripts, I have also analyzed what is being said about God in relational terms.

The results show that God and God's actions are given very limited space in the sermons. The major part of the sermon manuscripts is devoted to trouble. This is especially so when the Bible text being developed in the sermon does not explicitly focus on God's actions.

---

45 Här använder jag mig av ett öppet "vi", då frågorna kan riktas antingen till Svenska kyrkan som helhet eller till hennes enskilda predikanter eller för den delen till hennes olika systerkyrkor.

The case study also shows: (1) that trouble and grace are often mixed in such a way that it is hard to distinguish grace from trouble; (2) that trouble is depicted in creative images while grace is often described in clichés; (3) that grace is described in a way that does not respond to the trouble being preached; (4) that Jesus is mainly represented as a teacher or role model in the sermons and less often as a gift to be received; (5) that a third of the collected sermon manuscripts can be described as anthropocentric, placing man at the centre.

I argue that the results of the case study can be interpreted in terms of secularization and I point to three potential problems with omitting God from sermons: (1) preaching in this way does not help listeners to recognize God in their own lives; (2) preaching becomes legalistic and devoid of hope when God is left out or left in the margins; (3) such sermons raise many questions about the essence and purpose of preaching.

Källor och litteratur

Opublicerade källor

Hos författaren

9 predikomanuskript till 3:e sönd. e. Tref. 2016

10 predikomanuskript till 6:e sönd. e. Tref. 2016

Publicerade källor och litteratur

Bolz-Weber, Nadia, 2015, *Accidental Saints. Finding God in all the Wrong People*. New York: Convergent Books.

Borg, Marcus, J., 2015, *Kristendomens hjärta. Att återupptäcka den kristna tron och leva ett helhjärtat liv*. Helsingfors: Tomas von Martens förlag.

Bowler, Maria, 2015, "We All Think the Law Will Save Us. An Interview with Nadia Bolz-Weber". *Commonweal* 24 september 2015. Tillgänglig: <https://www.commonwealmagazine.org/we-all-think-law-will-save-us> [2017-11-27]

The Cambridge Companion to Martin Luther, 2003, ed. by Donald K. McKim (Cambridge companions to religion). Cambridge: Cambridge University Press.

Cox, Harvey, 1967, *Har Gud skapat tätorten? Kristen tro och sekulariserat stadssamhälle*. Stockholm: Verbum.

Florence, Anna Carter, 2001, *Preaching as Testimony*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press.

- Grane, Leif, 1994, *Vision och verklighet. En bok om Martin Luther*. Skellefteå: Artos förlag.
- Hägglund, Bengt, 2002, *Arvet från reformationen. Teologihistoriska studier*. Göteborg: Församlingsförlaget.
- Lischer, Richard, 2001, *A Theology of Preaching. The Dynamics of the Gospel*. Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- Lose, David, 2013, *Preaching at the Crossroads. How the world – and our preaching – is changing*. Minneapolis: Fortress Press.
- Lönnebo, Martin, 1977, *Homiletik. En introduktion i kyrkans förkunnelse*. Stockholm: Verbum.
- Madsen, Ole Jacob, 2014, *The Therapeutic Turn. How Psychology Altered Western Culture*. London: Routledge.
- Nystrand, Clara, 2017, *På jakt efter en nådig Gud*. Masteruppsats vid Lunds universitet, Centrum för teologi och religionsvetenskap. Tillgänglig: <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/8903340> (hämtad 2018-05-29).
- Stuempfle, Herman G., 1978, *Preaching Law and Gospel*. Philadelphia: Fortress Press.
- Sundberg, Carina, 2008, ”Vems erfarenheter talar i tystnaderna och i talet?” Hanna Stenström (red.), *Allvarligt talat. Om predikan*, s. 141–159. Stockholm: Verbum.
- Sundkvist, Bernice, 2003, *Evangelium och existens: Predikan som helande dialog*. Skellefteå: Artos och Norma.
- Wilson, Paul Scott, 1999, *The Four Pages of the Sermon. A Guide to Biblical Preaching*. Nashville: Abingdon Press.
- Wilson, Paul Scott, 2007, *The Practice of Preaching*. Nashville: Abingdon Press.

